

Kopce, ktoré nás spájajú

~ PRÍLOHA MODREJ LANOVKY ~

Nepredajné

číslo 1.

O vplyve a živote národnostných menšíň vo Vysokých Tatrách

Rung, RIŠO
a ďalší rozprávajú
o sile Tatier spájať

SPOZNAŤ ĎALŠIU DIMENZIU HÔR

Vysoké Tatry sú pre Slovákov **prirodňý, ale i kultúrny fenomén**. Radi do nich chodíme, rozprávame o nich, objavujeme a milujeme ich. Dá sa z toho len tešiť.

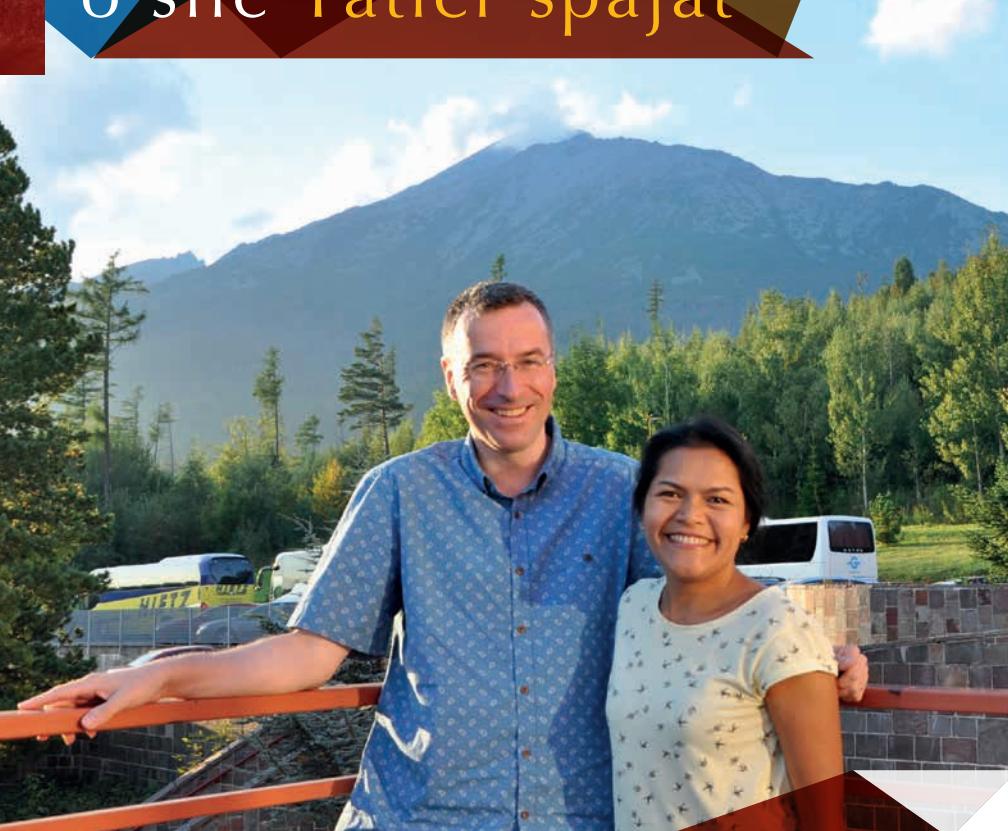
Veľkú stopu v histórii a súčasnosti Tatier zanechávajú ale aj iné národnosti. Už len preto, že ide o hraničné hory, **bolo tomu tak odpradávna**.

V Modrej Lanovke nás **dlhodobo fascinovali tieto tatranské príbehy, kde sa spoločne stretávali Slováci, Nemci, Maďari, Poliaci, Gorali, ..., a hútali sme, ako ich viac poodkryť pred súčasníkmi**.

Ked' Fond pre podporu národnostných menšíň spustil podporu projektov pre periodickú tlač s cieľom **podporiť porozumenie** voči národnostným menšinám, nápad špeciálnej tématickej prílohy Modrej Lanovky „**Kopce, ktoré nás spájajú**“ bol na svete.

Dúfam, že si ho čitateľsky užijete a nové poznatky obohatia vaše zážitky pri návštive Tatier.

Tomáš Tiščan, koordinátor projektu

Horskí nosiči Slovák Vojto a Čech Samo si pri stretnutí na trase podávajú ruky. Ako hory dokážu spájať ľudí rôznych národností, vidíme v Tatrách na každom kroku.

Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšíň

Prví HORSKÍ VODCOVIA Tatier majú nemecké mená

NEMECKÚ STOPU V HISTÓRII A OBJAVOVANÍ TATIER Pripomínajú aj viaceré názvy. LOMNICA, LOMNICKÝ ŠTÍT POCHÁDZAJÚ Z NEMECKÉHO SLOVÍČKA OZNAČUJÚCEHO BYSTRINU. NEMCI TAK POMENOVALI DNEŠNÝ STUDENÝ POTOK.

Ked' v 18. až 19. storočí vrcholila vlna prvovýstupov aj na najneschodnejšie tatranské štity, mnohí prvolezci malí nemecké priezviská.

Jednak tatranské dedinky mali početné nemecké obyvateľstvo, ale blízkosť k Tatram zdaleka nebola jediná príčina objaviteľských úspechov Karpatských Nemcov.

Vdaka znalosti nemčiny mali prístup k rakúskej turistickej literatúre a časopisom. Tie prehľbovali ich väšeň pre nové objavy.

PODIEL NEMCOV V TATRANSKÝCH DEDINKÁCH V ROKU 1880 PODĽA SČÍTANIA ĽUDU

1. Mlynica (Mühlenbach)	94,75%
2. Stará Lesná (Alt Walddorf)	94,54%
3. Vrbov (Menhardsdorf)	93,28%
4. Nová Lesná (Neu Walddorf)	92,73%
5. Veľký Slavkov (Groß Schlagendorf) ...	91,82%
6. Veľká Lomnica (Groß Lomnitz)	87,93%

Tieto dediny sú lídrami v tatranskom cestovnom ruchu aj dnes.

Na vyrozprávanie všetkých tatranských príbehov Karpatských Nemcov by bolo potrebných niekoľko kníh. Spomeňme preto aspoň na ukážku štyri mená.

FRIEDRICH DAVID FUCHS (1799 - 1874) z LEVOČE. NAPÍSAĽ PRVÉHO KOMPLEXNÉHO TURISTICKEHO SPRIEVODCU TATRAMI. PROFESIOU BOL GEODET, MNOŽSTVOM VOĽNEHO ČASU ALE VENOVAL OBJAVOVANIU A PROPAGACII TATIER.

ČASTO UVEREJOVÁVAL V KARPATSKONEMEC-KOM ČASOPISE ZIPSER ANZEIGER. PRE ILUSTRÁCIU, JEDEN Z NÁZOV JEHO PRÍSPĚVKOV „SVÍSTE A KAMZÍKY V TATRÁCH“ FOTO: ARCHÍV ŠL TANAP-U

DÁVID FRÖLICH

Tento primát mu pravdepodobne už nikto nezoberie. Podľa písomných záznamov je Frölich prý človek vôbec, ktorý vystúpil na tatranský konciar. Aj keď neudáva jeho meno, išlo asi o Kežmarský štít. Vo vtedajšej nemeckej hantýrke Mutter (Mama). Lomnický štít nazýval, hádajte! Vatter (Otec).

Výstup Frölicha uskutočnil v júni v roku 1615. Úryvky z textu nájdete napríklad aj vo Wikipedií pod heslom Dávid Frölich, či v knihách Ivana Bohuša „Tatranské štity a ľudia“, alebo „Tatranské vrcholy“. „Keď som vystúpil na temeno štítu, bol tam taký riedky a nehybný vzduch, že sa ani len vlások nepohol, hoci som dolu vo vrchoch cítil silný vietor. Z toho som usúdil, že konciare tohto karpatského pohoria sa vypínajú od úpäťa do výšky jednej nemeckej milie a siahajú až do najvyššieho vzdušného pásma, do ktorého už vetry nedosahujú.“

(Z Frölichevej príručky Praktického zemepisu: Medulla geographiae practiceae)

SAMUEL WEBER

Tatranským fanaticom, akoby sme ho nazvali dnes, bol evanjelický farár zo Spišskej Belej (Zipser Bela) Samuel Weber. Vydal niekoľko kníh.

Zaujímavý je jeho písomný záznam výstupu na Jahňací štít zo septembra 1896. Nevybral sa naň so spoločníkom, ako bolo vtedy zvykom, zároveň si podľa historika Ivana Bohuša automaticky neprivlastnil prvovýstup, hoci žiadne stopy po inej návštive sa na vrchole nenašli.

„Vývoj turistiky prináša so sebou, že si jednotlivci berú za cieľ vystupovať na konciare, ktoré boli Neznámymi Milostami, a že podávajú v tlači o nich prvé hodinové informácie,“ komentoval Weber motívy svojho výstupu.

Pre svojich súčasníkov bol cenný tým, že ako botanik kvetnato a podrobne opisoval z túr aj faunu, flóru, krajinu a tým na výlety do hôr inšpiroval ďalších.

EDUARD RISZDORFER

Povoju novú generáciu Spišských Nemcov, ktorí neboli vystáhovaní a zasvätili život Tatram, reprezentuje Eduard Riszdorfer. V horskej službe ako záchranár pracoval od r.1957 do r.1989. „Edo bol veľký pedant, vynikajúci lyžiar a výborný partner na záchranných akciach,“ spomína jeho kolega z horskej služby Pavol Rajtár.

Riszdorfer pochádzal zo Staréj Lesnej. Po slovensky sa naučil na Liptove, kam Spišskí Nemci zámerne kvôli jazyku posielali svoje deti. Svoju tatranskú cestu začal na Zamkovského chate. „Už tam si hned na začiatku medzi ľuďmi získal veľký kredit,“ dodáva Rajtár.

Podľa Rajtára v značnej miere práve vďaka Karpatským Nemcom sa pred prvou svetovou vojnou rozvíjal turizmus na slovenskej strane Tatier rýchlejšie, ako na poľskej. „Čo bolo novinkou v Innsbrucku, o týždeň už bolo v Tatrách,“ spresňuje.

EDUARD RISZDORFER (VĽAVO) S KOLEGAMI NA ZÁCHRANNEJ AKCII HORSKÉJ SLUŽBY. FOTO: ARCHÍV RODINY EDUARDA RISZDORFERA

HORSKÍ VODCOVIA

Karpatskí Nemci bolí lídrami v tatranskom horskom vodcovstve pri jeho vzniku. **Bratia Martin a Pavol Spitzkopf**, ich menovec **Pavol Spitzkopf** sú známe dodnes. V medzivojnovom období si pozornosť 46-imi prvovýstupmi s klientmi získal **Johan Franz**. Kráľom zimných výstupov bol zase **Matej Nitsch** z Rakús (Roks), ktorý ich podnikal ako správca chaty pri Zele-nom plese.

Spracoval: Marek Nemec
Súčasné foto: Oliver Ondráš

„Tému našich tatranských OBJAVITEĽOV vždy nadhodím“

Ako tatranskú objaviteľskú minulosť svojich predkov vnímajú súčasní Spišskí Nemci? Sú na ňu hrdí? Pokračujú v tradícii? Rozpráva Vojtech Wagner z Kežmarku.

Podiel Spišských Nemcov na objavovaní Tatier cez pravovýstupy a horské vodcovstvo je veľmi výrazný. Vnímate to? Čo to pre vás znamená?

Samozrejme. Pôsobím aj ako turistický sprivedovca pre nemecké skupiny a tu v Kežmarku im tému vždy nadhodím. Nedá sa obviť, že mesto bolo centrum týchto objaviteľov. Túto okolnosť pripomínam aj priamo v Tatrách, tam najmä cez nemecké názvy štítov, či plies.

Prečo práve Kežmarok plodil toľko objaviteľov hôr? Početné nemecké obyvateľstvo žilo aj v Poprade, skadial' do Tatier je ešte o kúsok bližšie.

Odpovedouť je Kežmarské lyceum, ktoré sa v tej dobe rovinulo do elitnej školy vysokoškolského významu. Jeho profesori a žiaci v tomto centre vzdelenosti mali prirodzený záujem skúmať prírodu, botaniku a podobne. A potom ešte

Ešte ...?

Kežmarok bol sídlom prvej turistickej organizácie v celom Uhorsku, Uhorsko-karpatského spolku, neskôr Karpatského spolku, ktorý sa orientoval na horskú turistiku.

Pripomína si nejako týchto objaviteľov Kežmarok a kežmarskí Nemci?

Áno. Pred siedmimi rokmi náš Karpatsko-nemecký spolok pri návštive nemeckého prezidenta Christiana Wulffa inicioval, aby odhalil na Kežmarskom lyceu tabuľu. Tá vyslovene spomína Karpatských Nemcov ako priekopníkov spoznávania Vysokých Tatier.

Ktoré mená uvádzajú?

David Fröhlich, Georg Bucholtz, Georg Bucholtz mladší, Thomas Mauksch, Christian Generisch, Johann Still, Alfred Grosz.

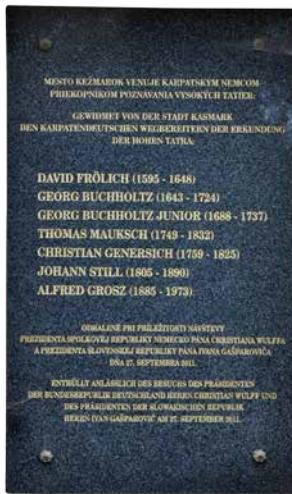
Je pre vás z nich niekto o čosi bližší?

Všetci mali svoje zásluhy, ja by som ale spomnul Alfréda Grosza.

Imponuje mi jeho zanietený učiteľský prístup. Študentov do Tatier na túry brával každú sobotu. Na telesnej výchove im do rozvíčky hrával na husliach. Tým, že zomrel v r.1976, je pre mňa tiež zaujímavé, lebo občas sa objavia jeho žiaci, ktorí na neho spomínajú a rozprávajú o ňom.

KTO JE VOJTECH WAGNER?

- Predseda kežmarskej miestnej organizácie Karpatsko-nemeckého spolku
- Stredoskolský pedagóg a zástupca riadiťa SOŠ, Garbiarska Kežmarok
- Turistický sprivedovca
- Poslanec mesta Kežmarok
- Manžel Dagmar a otec Michal a Adely

TABUĽA PRIEKOPNÍKOV

S nimi máte nejaký zájtok?

V pamäti mám návštevu Ernsta Hochbergera, ktorý žije teraz v Rakúsku a má už cez 90 rokov. Na svoju domovinu nezabudol a v nemecky hovoriačich krajinách sa z neho stal veľký propagátor Tatier.

Ako?

Napsal podrobne a známe turistické knihy „Veľká Kniha o Slovensku (Das grosse Buch der Slowakei) a Vysoké Tatry a hory severného Slovenska (Hohe Tatra und die Gebirge der Nordslowakei).

Spomíname ste nemecké názvy Tatier. Sú aj také, ktoré prešli do slovenčiny a používajú sa dodnes?

Smokovec pochádza z nemeckého slova schmeckt, čo znamená chutiť. Práve vtedajší nájomca Smokovcov Johan Georg Rainer sa podľa legendy pýtal ľudí, či im chutí voda zo Smokoveckej kyselky, schmeckt, a tak sa ujalo toto pomenovanie osady.

Ďalší príklad?

Slovenčina prebrala prekladom aj **Skalnaté pleso**, ktoré prvý nemecký horský vodcovia nazvali **Steinbachsee** pravdepodobne kvôli množstvu kameňov.

Ako sa žije karpatským Nemcom na úpätí Tatier dnes?

Cez aktivity v Karpatsko-nemeckom spolku sa snažíme udržovať najmä kultúrne tradície, aby z regiónu nevymizli.

Darí sa to?

Celkom áno, snažíme sa. Populárny je náš

júnový festival na kežmarskom hrade, ktorý zvykne mať aj cez 500 účinkujúcich, či vianočný program v drevenom evanjelickom kostole pod názvom Spišské Vianoce.

Ako sa drží najmladšia generácia? Udržuje si nemeckú identitu, rozpráva nemecky?

Nie tak ako starší ľudia, ale v mnohých rodinách práve starí rodičia učia deti jazyk. Pomáha aj kežmarská Grundschule s rozšírenou výukou nemecky.

Ako ste sa po nemecky naučili vy? Ako rodný jazyk?

Doma sme súčasne hovorili po slovensky, ale tým, že do mojich šiestich rokov sme žili v jednom dome aj so starými rodičmi, ktorí po nemecky hovorili lepšie ako po slovensky, naučil som sa po nemecky prirodzene bez učebníčka.

Odlišuje sa kežmarská nemčina vašich starých rodičov napríklad od súčasnej spisovnej nemčiny?

Zásadný rozdiel neboli ani žiadny problém v porozumení. Skôr nejaké drobnosti v grameatike, moja kuchynská nemčina ju nekopíruje úplne. No a potom kežmarská nemčina sa trocha prelína so slovenčinou cez niektoré slová, čo logicky nemčina v Nemecku nie. Ved' aj tunajšie spišské slovenské nárečie používa veľa nemeckých slov.

Napríklad?

Kežmarčania miesto záclony povedia **firhang**, **durfart** je pre nich zase vstupná chodba v byte, či už spomínané **šmakuje** ti, chutí ti? (smiech)

Koľko Nemcov žije pod Tatrami dnes?

Členov spolku tu na Hornom Spiši máme okolo 800, v Kežmarku asi 200. Čísla členov v princípe kopírujú počet ľudí, ktorí sa k nemeckej národnosti hlásia. Na celom Slovensku je nás okolo 4500.

Text a foto: Tomáš Tištan

KEŽMARSKÉ LYCEUM

V RUNGINEJ PROVINCII SURIN KOPCE NENÁJDETE.
INÉ SÚ KLÍMA, TEPLITOY, ZVIERATÁ A RASTLINY.

RUNG DO TATIER DOVIEDLA LÁSKA

Príbehy, ktoré menia život, často začínajú úplne obyčajne. „Hrozila mi druhá operácia chrbta, ale povedal som si, že ešte skúsim thajské masáže,“ spomína Richard Gazdik.

Thajské masáže sú podľa Riša naozaj zázrak, lebo bolesti ustúpili a pod skalpel už nemusel ísť. Mohol vysadiť aj lieky. „A tak som začal chodiť na masáže častejšie a častejšie, a …,“ usmieva sa.

OBROVSKÁ ZMENA

Mladý pár prijal rozhodnutie usadiť sa v Tatrách, v Rišovej domovine. Pre Rung to bola obrovská zmena.

„U nás je v lete 40 stupňov Celzia a v zime

RUNG S RATCHANOM SI ZAMILOVALI SLOVENSKÝ VIDIEK.

THAJKA RUNG JE UŽ AJ TATRANKOU

Ako kopce vedia spájať ľudí, ukazuje príbeh Thajky Rung a Tatranca Riša Gazdíka.

25. Kým mi v Tatrách prestala byť zima, prešli štyri roky,“ smeje sa. Totálnej novinkou bol pre Rung sneh. „Keď napadol, doslova v nám plávala, takú mala radosť. Ako ja, keď som sa prvýkrát dotkol mora,“ hovorí Richard.

VYRAZILI K ŠTÍTOM

Z Rung sa stala vášnivá turistka. Má prehodených už viacero tatranských plies, chát a končiarov. „Aj to bola zmena, lebo doma v provincii Surin žiadne, ale žiadne kopce nemáme,“ pokračuje Rung.

SURIN JE
PRE BLÍZKOSŤ
S KAMBODŽOU
BOHATÝ
NA KMÉRSKE
PAMIATKY.

Fascinuje ju aj tatranský les, jeho plody, ako čučoriedky, maliny a huby. „Znova ide o veci, ktoré som nepoznala“ dodáva.

SNEH BOL A JE PRE RUNG NAJSOKUJÚCEJŠÍM, ALE VÝBORNÝM ZÁŽITKOM.

RUNG MILUJE SVOJU PRÁCU. DO VZDELANIA INVESTOVALA MNOHO ČASU.

NA SLOVENSKU MEDZI PRIATEĽMI PROPAGUJE THAJSKÚ KUCHYŇU.

ĽUDIA JU PRIJALI VÝBORNE

S priatím Tatrancov Rung nemala žiadny problém, práve naopak. „Zo začiatku ma zaujalo, že sa ľudia málo usmievajú, my sa v Thajske na seba usmievame častejšie. Hned som sa ale začala aktívne prihovárať základnými slovami v slovenčine, ako napríklad dobrý deň, a potom sa všetko zmenilo,“ spomína.

Možno ide aj o dobrú radu, ako sa rýchlo adaptovať v novom domove. Byť aktívny smerom k domácim a komunikovať.

ZBAVUJE ĽUDÍ BOLESTÍ

Rung sa po príchode do Tatier rozhodla podnikať vo svojej profesií thajských zdravotníckych masáži. Historky, ako svojho budúceho manžela zachránila od operácie, sa zvyknú šíriť rýchlo.

Rung je podľa Riša do svojej práce fanatička. „Vzdelanie získala v Bangkoku u známych učiteľov. Vzdeláva sa stále, základy naučila i mňa. Keď bolí chrbát ju, masírujem ja Rung,“ hovorí Rišo.

Thajská masáž pracuje s energetickými bodmi tela a tak v mnohých prípadoch rýchlo prináša úľavu od bolesti, alebo „len“ potrebné osvieženie. „Je to celá veda, množstvo kníh a vedomostí. Sám si ich chcem ešte doplniť,“ hovorí Rišo.

ŽIŤ VIAC V PRÍTOMNOSTI

„Fascinuje ma, ako Thajci vedia žiť, nerobiť si starosti a byť v prítomnosti, vychutnávať si život jednoducho a prakticky. My, akoby sme boli opak. Zbytočne si všetko komplikujeme, analyzujeme, najmä minulosť. Stavíme vzdušné zámky v budúcnosti, hlavy máme plné nezmyselných myšlienok,“ hovorí.

Pri otázke, kto komu čo najviac dal, Rišo odpovedá, že práve toto. „Z nás dvoch som ja ten hundoš a Rung usmievavá optimistka. Pod jej vplyvom sa to ale i u mňa lepší,“ smeje sa.

Rung na otázku, čo jej dal Rišo, odpovedá jedným slovom: „Všetko.“ Spolu to už „tahajú“ sedem rokov.

KOPCE SPÁJAJÚ ĽUDÍ. RUNG S RIŠOM NAŠLI SVOJE ŠŤASTIE V TATRÁCH.

RATCHANON

S Rung na Slovensko prišiel aj syn Ratchanon. Po slovensky sa učí ešte rýchlejšie ako mamka, pomáhajú mu kamaráti v škole. Chodí na karate. Tiež má rád turistiku a slovenské babkine koláče. Veľmi sa mu darí s počítačmi, chce byť youtuber.

JEDLO

To, čo si Rung zo svojho rodiska priniesla do Tatier, je jedlo. „Veľmi rada varím, časť surovín mám priamo z Thajska,“ hovorí. Doma ale varí dve verzie. „Vždy som si myslal, že mám rád pikantné, ale thajské jedlo je až príliš. Inak je ale thajská kuchyňa vynikajúca,“ vysvetľuje dôvody Rišo.

Príbeh Riša a Rung je v mnom inšpiratívny. Nás inšpiroval k napísaniu nasledujúcej úvahy.

Text: Tomáš Tištan

Foto: Archív Rung Gazdíkovej a Tomáš Tištan

THAJSKÉ ROLKY
PLNENÉ KLÍČKA-
MI ZO ZELENej
FAZUĽKY

FAZUĽOVÉ RE-
ZANCE S BRAV-
ČOVÝM MÁSOM,
ZELENINOU
A ZÁZVOROVOU
OMÁČKOU

POZNÁMKA

Rung Gazdíková nie je jediná zástupkyňa neautochtonnej národnostnej menšiny, ako sa v odbornej hantýrke hovorí nepôvodným národnostiam na Slovensku.

V Tatrách žije i niekoľko Angličanov, Ír, Litovka, Nemec, Estónka, Turek, Rumun. Za prácou prichádzajú Ukrajinci a Srbi.

Tatry, azda aj vďaka turizmu a svojej historii, boli akoby vždy tolerantnejšie. Keď v deväťdesiatych rokoch v nedalekom Poprade zúrili bandy nacionalistických skinheadov, v Tatrách neboli ani jeden. Ak, tak dobre ukrytý.

Zdá sa, že aj dnes priaznivcov extrémistických neznašanlivých strán sa dá tu v horách spočítať na jednej ruke.

Kopce a výšky takto nastavujú ľudí. V nich si človek lepšie uviedomuje ťažkosti života. Rýchlo pochopí, že sme všetci rovnakí ľudia, nech už hovoríme akýmkolvek jazykom, či prízvukom.

Aj preto by mali ľudia do kopcov chodiť tak často, ako sa len dá.

Tomáš Tištan,
Občianske združenie Dobrý základ - FB

A Magas Tátra.
Die Hohe Tatra.

Tátralomnic,
Palota-szálloda.
Hotel Palace.

DNEŠNÝ PRESAH

Niekto môže namieťať, že v období vzniku Tatranskej Lomnice nemôžeme hovoriť o slovenských Maďaroch a národnostných menšinách v dnešných termínoch. Ved' aktémi boli uhorská vláda a vtedajšia zámožná šľachta.

Každý má právo rozhodnúť sa, čo všetko si z histórie bude všímať. Ak to budú ale aj udalosti, ktoré nás spájajú a máme z nich dodnes všetci úžitok, akou je napríklad vznik Tatranskej Lomnice, pomôže nám to.

TATRANSKÁ LOMNICA Z PRELOMU 19. A 20. STOROČIA. KÝM GRANDHOTEL PRAHA SI ZACHOVAL VTEDAJŠIU PODOBU, KATOLÍCKY KOSTOL A KÚPEĽNÝ DOM VYZERAJÚ INAK.

„INVESTORI z Budapešti boli turistickí VIZIONÁRI

HOTEL LOMNICA DAL NOVEJ OSADE AJ NÁZOV TÁTRA-LOMNICZ, KTORÝ SPECIALEL ZÁPISEM 27. OKTOBRA 1892 HLAVNÝ ŽUPNÝ NOTÁR. ČENTROM OSADY BOL AJ V ČASOCH SOCIALIZMU.

Vznik Tatranskej Lomnice, neoficiálne najkrajšej tatranskej osady aj pre jej unikátné zasadenie do prírody, má silnú maďarskú stopu. Bez nej by sme ju dnes pravdepodobne nepoznali.

„Áno, Tatranskú Lomnicu celú založili Maďari. Bez nich by tak, ako ju poznáme dnes, nevznikla,“ hovorí vydavateľ historickej literatúry o Tatrách Ivan Bohuš mladší.

Tatranská Lomnica sa zrodila netypicky, keď uhorský štát v roku 1892 vykúpil súkromné pozemky, aby založil štátne klimatické kúpele.

Žahúhom celého projektu bol uhorský minister pôdohospodárstva András Bethlen. Myšlienku mu podľa historika Ivana Bohuša staršieho údajne vnukol jeho priateľ Béla Keglevich.

Vylaboval železnicu

Bethlenov zápal pre Tatranskú Lomnicu dokumentuje viaceré príhody. Napríklad v roku 1893 v Tatranských Matliaroch pri sporoch, či prvá železnica do Tatier má viesť do Smokovca, alebo do Lomnice, svoju váhou na stretnutí expertov presadil Tatranskú Lomnicu. Pre rozvoj novej osady to bolo klúčové. Už v roku 1896 spustili priamu linku z Tatranskej Lomnice do Budapešti a o čosi neskôr aj do Viedne. Význam priameho

spojenia s dvoma metropolami monarchie ani netreba vysvetľovať.

Zobrali to vážne

Výstavbu Tatranskej Lomnice iniciátori myšlienky zobraли smrteľne vážne. Ved' už rok po odkúpení lomnických pozemkov stál Hotel Lomnická Peniáza na ňu zabezpečilo Bethlenovo ministerstvo od Spišskej banky.

Ďalšie letohrádky si potom stavali vtedajší politici, lekári, či právniči z rôznych miest Uhorska. Gróf Liptay napríklad postavil dnešný Penzión Jesenský. Prokurátor László Magyar vystaval dnešnú Villu Meribel. Dnešné Tri Duby vlastnil sudca Ferenc Fabínyi. Svoju vilu mala aj operetná speváčka Júlia Kopácsy.

Aby podporili atraktívitu novej osady, k hotelom postavili i jazdeckú dráhu, prvé golfové ihrisko v krajinе, tenisové kurty, strelnicu. Inžinier Zenón Szántó naprojektoval sánkarskú dráhu.

Vymýšlali, podporili

Aby mohla nová osada takto rásť, ľudia Andráša Bethlena vymýšlali rôzne motivácie. „Kým štát v Lomnici predával stavebné pozemky po 200

zlatých za jutro, na urbáskych a súkromných pozemkoch ceny presahovali 1 000 až 1600 zlatých,“ píše historik Bohuš. Dnes by sme to nazvali investičnými stimulmi.

Obdiv vtedajšej kreativity

Čo je na veci sympatické, nevykľuký vznik Tatranskej Lomnice obdivujú aj dnešní slovenskí hotelieri. „Tito investori z Budapešti boli, dnešným jazykom povedané, špičkoví turistickí vizionári,“ hovorí majiteľ tatranského hotela Simi Peter Simčák.

Ako hodné obdivu uvádza ich uvedomenie si hodnoty lokality. „Vedeli rozpoznať, že ide o top miesto v rámci celého Uhorska. Taktiež má moju úctu samotná realizácia nápadu, lebo len nápadu má každý,“ pokračuje hotelier. „Vedeli napríklad, že rozvoj Lomnice zdynamizuje železničné spojenie.“

Spracoval: Marek Nemec

Historické foto: Archív Štátnych lesov TANAP-u

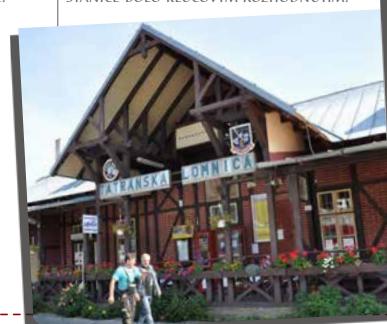
Súčasné foto: Oliver Ondráš

Zdroje: Fiakrom, či vlakom? - Pavol Michelko - Portál Rail.sk, Od ohnísk a kolíb po tatranské osady - Ivan Bohuš, I&B, 2004

DOBOVÁ POHLADNICA Z ROKU 1898 SO VŠETKÝMI HLAVNÝMI BUDOVAMI UKAZUJE AKČNOSŤ A RÝCHLOSŤ KONANIA INICIÁTOROV ZALOŽENIA TATRANSKEJ LOMNICE.

POSTAVENIE ŽELEZNICE A ŽELEZNIČNEJ STANICE BOLO KĽÚČOVÝM ROZHODNUTÍM.

DNEŠNÝ PENZIÓN JESENSKÝ SÍ AKO SVOJ LETOHráDOK POSTAVIL GRÓF BÉLA LIPTAY. PO HOTELU LOMNICA ISHO O DRUHÝ STAVBU V NOVEJ OSADE.

POOBEDŇAJŠÍ čaj v hoteli im zmenil OSUDY

Ked' sa ešte len 19-ročná Mária Görög z Budapešti v roku 1960 vybrala s kamarátkou na výlet do Tatranskej Lomnice, netušila, že si pobyt v horách predlží o desiatky rokov.

Nielenže príbeh rodiny Rusinovcov trocha pripomína romantiku slávneho filmu Prázdniny v Ríme a zaujme filmových scenáristov, ale prináša najmä viaceré odkazov. Napríklad, že kopce ľudí naložaj spájajú a víacjazyčné prostredie obohacuje naše životy.

ROK 1960, ZOZNÁMENIE.
MLADÝ PÁR SA SPOZNÁVAL AJ NA TATRANSKÝCH TÚRACH.

MERCEDES CHODILA DO TATIER NAVŠTEVOVĀ PRABABKA BORBÁLA Z BUDAPEŠTI.

Podme ale pekne po poriadku. Rozpráva Mária Rusinová a jej dcéra Mercedes Pavelková.

Píše sa rok 1960 a Mária Rusinová s kamarátkou Zsuzsou sa ubytujú v Grandhoteli Praha v Tatranskej Lomnici.

Na poobedňajší čaj s kolegom do hotela prichádza 30-ročný tatranský lekár Ladislav Rusina. Oči dvoch mladých ľudí sa náhle stretnú a pustia sa do reči. O dva roky sa koná v Budapešti svadba.

Ostávame v Tatrách

Mladý pár sa rozhodol žiť v Tatrách.

„Manžel tu už mal rozbehnutú kariéru lekára a ja ako skončená gymnazička som mala voľnejšie ruky začať na novom mieste,“ spomína Mária Rusinová, rodená Görög.

Slovenčina a ÚĽUV

Mária sa ihneď pustila do učenia slovenčiny. Išlo jej to veľmi dobre, ved' krátko po usadení sa zamestnala v lomnickej predajni ÚĽUV – Ústredí ľudovej uměleckej výroby.

„Väčší problém mi robili len české slovíčka.“ Ked' ju raz česká turistka pýtala „polštář“, odpovedala jej, že poštár tu už bol. „Aj keď nakoniec sa vždy všetko vysvetlilo,“ dodáva s úsmevom.

Symbolika

Aj v tejto práci v ÚĽUVe badať milú symboliku. Maďarka z Budapešti naberie vedomosti v slovenskom ľudovom umení a začne ho predávať. Prechod do slovenčiny bol ale plynulý. „V Lomnici v tom čase žilo veľa po maďarsky rozprávajúcich

O DVA ROKY BOLA SVADBA.

„Som Tatranka, ale pocít domova mám aj v Budapešti,“ Mercedes Pavelková

ľudí a mne tak uľahčovali zmenu,“ spresňuje Mária. Patril k nim aj manžel Ladislav vďaka svojej mame Aranke Kónyvesovej, dcére evanjelického farára z Trebišova. Ved' inak by sa jej v osudný deň v hoteli tak ľahko asi neprihovoril :

História Lomnice

Mária vníma aj maďarskú stopu dejín Tatranskej Lomnice, o ktorej pišeme na šiestej strane. „Tieto súvislosti jej vzniku sú pre mňa veľmi zaujímavé. Študovala historiu milujem od mala,“ vyznáva sa. Je možné, že to zdedia po svojom dedovi Demetrovi Görögovi (1760-1833). Išlo o maďarského polyhistora a šlachtica, ktorý sa preslávil ako kartograf zmapovaním uhorského územia. „Priznávam, na tohto nášho predka som veľmi hrdá,“ pridáva sa do rozhovoru dcéra Mercedes. Každý z rodu zdedil časť originálov jeho slávnych map. „Sú pre mňa cennosť, ktorú opatrujem,“ dodáva.

Výhody a obohatenie

Ako ale Mercedes vnímala svoje tatranské detstvo v dvojjazyčnej rodine? „Ako mnoho takýchto detí som sa naučila oba jazyky súčasne a sú pre mňa rovnocenné. Cítim sa a som Tatrankou, ale rovnaký pocit domova mám v Budapešti.“

MERCEDES PAVELKOVÁ

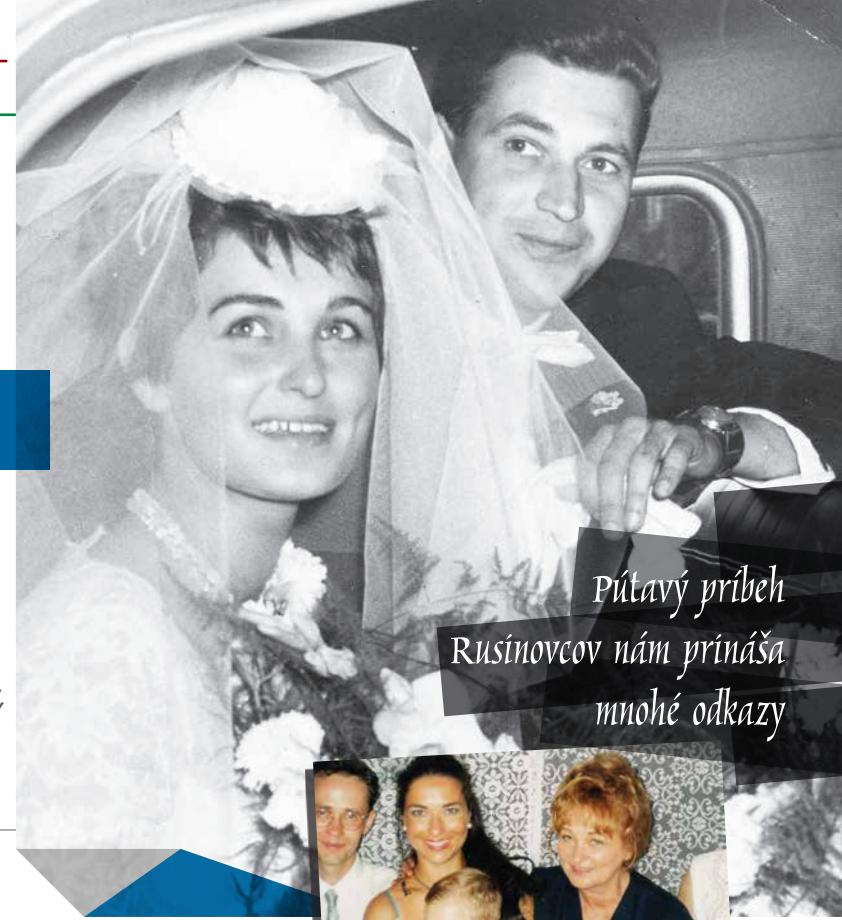

MERCEDESINÍ STARÍ RODIČIA Z OTCOVEJ STRANY: RIADITEĽ LOMNICKEJ POŠTY ANTON RUSINA S MANŽELKOU ÁURÉLIOU.

Text: Tomáš Tištan

Foto: Archív Márie Rusinovej

Pútavý príbeh

Rusinovcov nám prináša mnohé odkazy

MÁRIA S DCÉROU MERCEDES NA RODINNEJ OSLAVE.

ti, ved' som sa tam aj narodila. Jedno s druhým sa vôbec nevylučuje,“ vysvetľuje.

Práca v turizme

Podľa Mercedes tento druh dvojjazyčnosti človeka neuveriteľne obohatí. „Spoznáte a žijete dve kultúry, využívate i veľa praktických výhod.“

Mercedes napríklad bez problémov začala univerzitné štúdiá v Budapešti. Prežíť mladé roky v dvojmiliónej metropole je vskutku atraktívne.

Tieto výhody využíva aj vo svojej práci v turizme. V hoteli, ktorý prevádzkuje s manželom Jaroslavom, ziskava veľa maďarských klientov. „To, že rozprávam po maďarsky, je pre mnohých dôvod, že prídu k nám. Keď som na dovolenke, niektorí ani nechcú rezervovať pobyt,“ smeje sa.

„Nikdy som nemala problém“

Mercedes sa vyznáva ešte z jednej skúsenosti. „Nikdy som v Tatrách pre svoje maďarské zážemie nemala žiadny problém, výčitky a podobne,“ hovorí.

Na otázku, či môže ísť o tolerantný duch hôr, ktorý spomíname v poznámke s Thajkou Rung, odpovedá: „Neviem, možno. V každom prípade je to dobré a tak to má byť!“

STAVUNION NA TATRANSKÝCH PROJEKTOM POMÁHA AŽ 45 RÓMOV.

MAREK MIŠALKO.
PRÍLEŽITOSŤ V TATRÁCH
MU POMÁHA UNIKÁT
Z PASCE CHUDOBY,
KTORÚ MNOHÝM
ŽIVOT V OSADE KĽADIE
POD NOHY.

Tatry dali Marekovi šancu slušne žiť

V kopcach a špeciálne v Tatrách už mnohí našli svoju životnú príležitosť. Dnes sú to i Rómovia z podtatranských osád, ktorým hory pomáhajú nachádzať svoje životné šťastie.

Nebola to žiadna výhra. **Marek Mišalko** z rómskej osady v Rakúsoch v hmotnej nádzii vykonával aktívne práce. „Robíš, aby si mohol dostať dávku, ale naozajstná práca to nie je. Ani pláca,“ spomína na svoj život spred troch rokov.

Zavolali z Tatier

O to viac ho potešila ponuka práce z Teniscentra v Tatranskej Lomnici, sprostredkovaná cez úrad práce. Motívaciu mal obrovskú. „**Leo, Marek, Alex** sú moji trija synovia, manželka sa volá Agáta. Pre nich žijem,“ hovorí.

Po Marekovom nástupe sa nálada v rodine radikálne zmenila. „Nedá sa to porovnať teraz

MAREK ZA TRI ROKY V TATRÁCH NABRAL VIACERO ZRUČNOSTÍ, KTORÉ ZVÝŠUJÚ JEHO ŠANCE UPLATNIŤ SA AJ DO BUDÚCNA.

a predtým. Žijeme teraz normálne a spokojnejšie,“ dodáva.

Rastie i profesionálne

Robota v Tatrách mu dáva ako vyučenému murárovi i nové skúsenosti. „Veľa nového som sa naučil od majstrov. Teraz lepšie obkladám kachličky a dlažbu, lepšie narábam s lepidlami,“ hovorí. Aj preto má Tatry rád.

Z osady s ním do Lomnice prišiel aj kamarát **Rastislav Pišta**. Má rovnaké skúsenosti. Čo je podstatné, partia v Teniscentre oboch Rómov prijala medzi seba. „S Marekom a Rastom sa robí výborne. Tí, čo paušálne odmietajú zamestnať Rómov, hoci ich ani nepoznajú, nevedia, čo robia. Škodia aj sami sebe,“ hovorí vyučený plynár **Marek Hudaček** z Lendaku.

Pridávajú sa ďalší

Teniscentrum nie je jediná tatranská firma, ktorá zamestnáva Rómov. Pridávajú sa aj väčšie podniky. Stavebná firma Stavunion na stavbách zamestnáva okolo **45 Rómov**, čo je asi tretina všetkých jej zamestnancov. „Sú to dobrí pracovníci a pomáhajú úspechu firmy,“ spresňuje majiteľ firmy **Ján Jankura**.

Niekedy bežná vec

Počas socializmu bola pritom prítomnosť Rómov v Tatrách bežná. „Mnoho Rómeiek napríklad

pracovalo ako upratovačky a umývačky riadu v hoteloch. Bolo to bežné, len sme si od toho počas rokov od revolúcii odvylkli,“ spomína Tatranec **Jozef Štefaňák**.

„Teraz, keď je na trhu práce problém s náchádzaním ľudí pre určité pozície, Rómovia sa do Tatier vracajú,“ pokračuje. Podľa jeho skúseností z práce v mestskej polícií je práca najlepší program pre problémy, vyplývajúce z chudoby, alebo závislostí. „Platí to pre všetkých ľudí, preto sa novým trendom teším,“ dodáva Štefaňák.

Text: Tomáš Tiščan

Foto: Oliver Ondráš

CHLAPOV Z RAKÚS PARTIA V TENISCENTRE PRIJALA MEDZI SEBA ZĽAVA MAREK MIŠALKO, RASTISLAV PIŠTA A LENDAČAN MAREK HUDAČEK.

Kopce, ktoré nás spájajú.

–Príloha časopisu Modrá Lanovka. Samostatne nedostupné, iba s vydaním Modrej Lanovky č.4/2018. Projekt prílohy finančne podporil Fond pre podporu kultúry národnostných menšín

